

TIETEELLISTÄ VAIHTOA

Laajan yleisön huomaamatta on Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus toiminut jo 29 vuotta Tieteellisten seurain valtuuskunnassa. Vaihtokeskuksen seminaari 3.4.2008 Tieteiden talolla Helsingissä herätti kuitenkin laajaa kiinnostusta asiantuntijoiden parissa (noin 80 kirjasto- ja julkaisualan edustajaa). Se järjestettiin yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Svenska litteratursällskapet i Finlandin kanssa.

Vaihtokeskus perustettiin vuonna 1979 Tieteellisten seurain kirjaston seuraajaksi, kun kirjaston kokoelmat hajautettiin. Sen jälkeen on kuitenkin tapahtunut iso muutos julkaisu- ja kirjastoalalla. ”Tietotekniikka ja erityisesti digitaalinen julkaiseminen ovat mullistaneet toimintaa perusteellisesti”, toteaa vaihtokeskuksen esimies, kirjastonhoitaja **Georg Strien**. ”Silti julkaisuvaihto on vieläkin merkittävä hankintatapa monissa tieteellisissä kirjastoissa.” Vaihtokeskus hoitaa edelleen pääasiassa Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsenseurojen vaihtosuhteita. Rinnalle on tullut vuosien mittaan myös muita laitoksia ja järjestöjä; uusin tulokas on Kansalliskirjaston Slaavilainen kirjasto.

Vaihtokeskus pyrkii täyttämään opetusministeriön antamaa tehtävää kansallisena vaihtokeskuksena. Se tiedottaa aktiivisesti julkaisuvaihdosta mm. vierailuluennoilla ja seminaareilla. Vaihtokeskuksen toiminta perustuu siihen, että julkaisijat luovuttavat sille maksutta haluamansa määrän sarjajulkaisuja. Vaihtokeskus lähettää julkaisut ulkomaille ja vastaa kaikesta syntyneistä kustannuksista. Julkaisijat voivat osallistua vaihtoihin aktiivisesti, esim. ehdottamalla uusia vaihtokumppaneita. Vaihdossa saapuvat ulkomaiset julkaisut välitetään sopimuksen mukaan kotimaisiin tieteellisiin kirjastoihin. Toiminnalla pyritään kolmeen tavoitteeseen: kotimaisten julkaisujen mainostamiseen, suomalaisten tutkimustulosten tunnetuksi tekemiseen ja kirjal-

lisuuden hankintaan. Tieteelliset seuravat saavat levitettyä julkaisunsa maailmalle ja kotimaiset kirjastot hyötyvät ulkomaisista julkaisuista. (IH)

INNOVAATIO ON PIHVI

Innovaatiojournalismin palkinto, Innovaatiokide, myönnettiin Mediapäivien yhteydessä 11.4.2008 toimittaja **Tarja Hallalle** artikkelista ”Huomisen lihaa kasvatetaan laboratorioissa”. Sääntöjen mukaan palkinto myönnetään journalistiselle esitykselle, jossa on erityisen ansiokkaasti käsitelty jotain innovaatioteemaa. Artikkelikäsitteli lihasolumassan eli keinolihan tuottamista bioreaktoreissa.

Tarja Hallan artikkeli julkaistiin *Maaseudun Tulevaisuudessa* 16. maaliskuuta 2007. Innovaatiokide palkinnon myöntää Innovaatiojournalismin yhdistys Finjo, ja tänä vuonna palkinnon valitsi **Osmo Soininvaara**.

Miten innovaatiojournalismi eroaa tiedejournalismista? Ei ole helppoa eikä järkevää rakentaa määritelmällisiä journalistisia raja-aitoja. Jos tiede ja tutkimus ovat innovaatioketjun alkupäässä, tiedetoimittaja kertoisi, miten ja miksi possun kantasoluista kasvatetaan bioreaktoreissa solumassaa. Innovaatiotoimittaja jatkaisi tarinaa kertomalla, miksi ja miten keinolihaa hyödynnetään. Innovaatiojournalismissa uutisen ”pihvinä” on jokin hyödyllinen, talousmyönteinenkin, idea. Idean ei tarvitse olla luonteeltaan tekninen, vaan aivan yhtä hyvin kyse voi olla sosiaalisesta innovaatiosta. (RK)

ESIMERKILLINEN TIEDONJULKISTAMISVUOSIKERTA

Itämeressä yhdistyvät ihmiskunnan kulttuurihistoria ja luonnon monimuotoisuus. Meriteitä kulkevat edelleen niin tieteet ja taiteet kuin kauppatavarat. Eläväksi mereksi Itämeri on vielä pelastettavissa, mutta on korkea aika toteuttaa

Esko Valtaojan trilogia palkittiin tiedonjulkistamispalkinnolla. Palkinnon ojensi Harri Skog, taustalla Pentti Huovinen, joka palkittiin lasten tietokirjasta. Toimitus toivoo Valtaojalta myös keittokirjaa! Kuva: Pirjo Mäenpää.

suojelutoimet käytännössä, kuuluu John Nurminen Säätiön hallituksen puheenjohtaja **Juha Nurminen** viesti. Nurminen sai tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon Itämeren historiaan, kulttuuriin ja suojeluun kohdistuneesta monipuolisesta elämäntyöstä.

Monikulttuurisen Suomen puolesta työskentelevän kansainvälisen kulttuurikeskus Caisan työryhmä palkittiin monipuolisen tiedon tuottamisesta maahanmuuttajille ja maahanmuuttajista. Caisan toiminta toteuttaa hienosti tasavertaista tiedonvälitystä, jossa maahanmuuttajat ovat tiedontuottajia. Mikäli tasavertaisuus ei toteudu, yhteiskunnan tietopääoma jää osin vaillinaiseksi. Se ei liene yhteiskunnan intressien mukaista.

Vuosi 2007 oli tietokirjojen osalta kovatasoinen ja mielenkiintoinen. Vuoden aikana julkaistuista tietoteoksista palkittavaksi nousi viisi teosta. **Max Engman** palkittiin teoksestaan *Raja. Karjalankannas 1918–1920* (WSOY), jonka ajankuva herätetään henkiin elokuvassa *Raja*

Lena Huldén osoitti palkitussa teoksessaan ötököiden maan sodankäynnissä. Kuva: Pirjo Mäenpää.

1918. Elokuvan lopputeksteissä kiitetään Engmania asiantuntijana. **Lena Huldénin** teos *Den sexbente fienden. Leddjurens inverkan på västerländsk krigsföring* (Schildt, suom. *Kuusijalkainen vihollinen. Niveljalkaisten vaikutus länsimaiseen sodankäyntiin*) yhdistää historiaa ja hyönteistiedettä raikkaalla tavalla ja muistuttaa, kuinka sotastrategit menestyvät vain jos muistavat historian pienet suuret voittamattomat viholliset – taudinaiheuttajat. Mikrobeista kertoi myös **Pentti Huovisen** ja **Irmeli Matikaisen** lasten tietokirja *Heippa, täällä bakteeri!* (WSOY). Teos on oiva esimerkki, miten lapsille suunnattu tieto saavuttaa myös ns. isot lapset.

Eija Palosaaren teoksen *Lupa särkyä. Kriisistä elämään* viesti lohduttaa: kriisin kohdanneella on oikeus särkyä mutta on myös oikeus – ja mahdollisuus – toipua. **Esko Valtaoja** palkittiin trilogiastaan *Kotona maailmankaikkeudessa, Avoin tie* ja *Ihmeitä* (Ursa). Radiotyöstä palkittiin toimittaja **Eeva Luotonen** ohjelmasarjoissa *Kuka on kukin kirjallisuudessa* ja *Jumalainen heinäkuu* (YLE).

Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnot myönnetään tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan esityksestä. Palkinnot jakoi kansliapäällikkö

Harri Skog 14.4.2008 Valtioneuvoston juhlahuoneisto Smolnassa. Palkintoperusteet kokonaisuudessaan verkossa (www.tjnk.fi). (RK)

KOULULAISTEN TIEDEFESTIVAALI JOENSUUSSA

Joensuussa järjestettiin 16.–19. huhtikuuta toinen kansainvälinen tiede-, ympäristö- ja teknologiafestivaali SciFest. Tapahtumassa yhdistyvät kaksi innovatiivista hanketta: Joensuun yliopiston SciFest ja Joensuun kaupungin ENO (*Environment Online*) -verkkokoulu. Tapahtumaa ovat tukeneet muun muassa ulkoasiainministeriö, opetushallitus ja Teknologiateollisuus ry. Kaupungin ENO-verkkokoulu toi SciFestin teemoiksi ympäristön ja kestävä kehityksen, erityisesti metsät ja ilmastonmuutoksen.

SciFest järjestettiin Joensuussa ensimmäistä kertaa vuosi sitten, jolloin kävijöitä oli 3 000. Nyt kävijöiden määrä yli kaksinkertaistui, osallistujia oli noin 40 maasta. SciFestin kohderyhmänä ovat koululaiset ja lukiolaiset sekä heidän opettajansa. Festivaalin tarkoituksena on tuoda tiedettä, ympäristöä ja teknologiaa esille kiinnostavalla tavalla. Tavoitteena on verkottaa suomalaisia kouluja kansainvälisesti sekä vahvistaa kehitysmaiden koulujen verkostoja teknologian ja kestävä kehityksen näkökulmasta. Osa SciFestin tapahtumista toteutetaan Internetin välityksellä reaaliaikaisena SciFest African kanssa, joka on samanaikaisesti menossa Grahamstownissa Etelä-Afrikassa. SciFestin vahvuutena ovat ennakoilmoittautumisen vaativat toiminnalliset työpajat, joihin tuovat väriä myös ulkomaiset toimijat, kuten Euroopan ympäristövirasto.

Koululaisille ja opettajille on myös avattu uusi www.tiedekilpailut.fi -sivusto. Suomessa järjestetään vuosittain paljon eri kouluasteilla suunnattuja kilpailuja. Myös uusia kilpailuja kehitetään jatkuvasti. Verkkosivuston tarkoituksena on helpottaa tiedonsaantia meneillään olevista ja tulevista tiede- ja teknologiakilpailuista. Tiedekilpailut.fi-verkkopalvelun ovat toteuttaneet yhdessä Tiedekeskus Heureka, Kerhokeskus – koulutyön tuki ry, Teknologiateollisuus ry, Suomen Akatemia ja Tekniikan Akateemisten Liitto. (IH)

MERENTUTKIMUSLAITOKSEN PAIKKA

Suomen Akatemian koolle kutsuma kansainvälinen tutkijaryhmä on sitä mieltä, että Merentutkimuslaitosta ei tule jakaa kahtia. Jako ei tukisi kansainvälistä merentutkimusta eikä lisäksi Itämeren ekosysteemin tuntemusta. Suomi käyttää tutkijaryhmän mukaan yhä liian vähän rahaa vesitutkimukseen (noin 0,5 % kaikesta tutkimusrahoituksesta). Kansainvälinen paneeli pidettiin Säätytalolla Helsingissä huhtikuun alussa.

Merentutkimuslaitos, joka on perustettu vuonna 1918, on liikenne- ja viestintäministeriön alainen laitos, joka tuottaa meritieteellistä tietoa päätöksenteon, kansalaisten ja käytännön tarpeeseen. Liikenne- ja viestintäministeriö ehdotti alun perin Merentutkimuslaitoksen liittämistä Ilmatieteen laitokseen. Suunnitelma kuitenkin peruuntui, ja tilalle tuli ehdotus laitoksen jakamisesta kahtia Ilmatieteen laitoksen ja Suomen ympäristökeskuksen välillä. Merentutkimuslaitos vastustaa jakamista ja uskoo pystyvänsä tehokkaimpaan yhteistyöhön nykyisessä muodossaan. (IH)

HAMMASLÄÄKÄRIPELKO

Yli kymmenen prosenttia Suomen väestöstä kokee voimakasta hammashoitopelkoa. Tästä kertoi erikoishammaslääkäri **Vesa Pohjola** Suomen Hammaslääkärisseura Apollonian luento-päivällä Finlandia-talossa maaliskuun lopulla. ”Pääsääntöisesti naisia pelottaa enemmän kuin miehiä ja nuoria enemmän kuin vanhoja.” Jos hammaslääkäripelkoa ei olisi, Suomessa olisi 150 000 päivystyshammashoitoa tarvitsevaa yli 30-vuotiaasta vähemmän.

Terveys 2000 -aineistoon pohjautuvassa tutkimuksessa kuitenkin todettiin, että tutkimuksen nuorimmassa 30–34-vuotiaiden ikäryhmässä hammashoitopelko ei ollut yhteydessä palveluiden epäsäännölliseen käyttöön, kuten vanhemmissa ikäryhmissä. Pelko ei siis karkota nuoria pelkääjiä hammaslääkärin tuolista samalla tavoin kuin vanhempia. Kova hammashoitopelko yhdistyy muun muassa kivun ja toimenpiteiden pelkoon sekä aikaisempiin huonoihin

hoitokokemuksiin, mikä on haaste luottamukselliselle potilas-lääkäri-suhteelle. (IH)

NELIPORTAINEN TUTKIJANURA

Tutkijanuran kehittämistä pohtinut työryhmä luovutti muistionsa opetusministeri **Sari Sarkomaalle** 4.4.2008. Ehdotusten taustalla on opetusministeriön toimenpideohjelma tutkijankoulutuksen ja -uran kehittämiseksi 2007–11. Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto pitävät ”Neliportainen tutkijanura” -raportin esityksiä kannatettavina ja edellyttävät, että työryhmän keskeiset ehdotukset laitetaan pian toimeen.

Työryhmän esitykset perustuvat tutkijanuran läpinäkyvyyttä ja ennakoitavuutta edustavalle neliportaiselle mallille yliopistoissa. Ensimmäisellä portaalla olisi pääsääntöisesti väitöskirjatyötä tekeviä nuorempia tutkijoita. Toinen porras olisi tohtorintutkinnon äskettäin suorittaneiden uravaihe. Tehtävät olisivat pääasiassa määräaikaisia. Kolmannella portaalla olisi itsenäisiä, akateemiseen johtajuuteen kykeneviä tutkimuksen ja koulutuksen ammattilaisia. Neljäs porras olisi professorivaihe. Lisäksi kaksisuuntaista siirtymistä yliopistojen ja muiden toimijoiden, kuten tutkimuslaitosten, yritysten ja julkisen hallinnon, välillä helpotettaisiin järjestelmään kuuluvien ”kelpoisuuskuvausten” avulla.

Tieteentekijöiden liitto pitää merkityksellisenä myös hallituksen budjettikehyspäätöksen yhteydessä tekemää päätöstä apurahansaajien eläketurvan, sairausvakuutuksen ja lakisääteisen tapaturman järjestämiseksi vuoden 2009 alusta. Hallitusohjelmassa luvataan lisäksi parantaa apurahansaajien työttömyysturvaa, joskin siihen liittyvät ratkaisut ovat vielä auki. (IH)

SITTENKIN TIEDEKIRJA!

Merete Mazzarellan kirjan *Fredrika Charlotta född Tengström* (SLS 2007) palkitseminen Vuoden tiedekirjaksi on herättänyt ”pientä myrskyä” *Helsingin Sanomissa* ja *Huvudstadsbladetissa*. Keskustelua on kuitenkin pidetty tarpeellisenä. *Huvudstadsbladetin* tiedetoimittaja **Erik Wahl-**

ström pitää Mazzarellan kirjaa akateemiset standardit täyttävänä tutkimuksena, joka nojautuu alkuperäisilähteisiin. Hän ihmettelee enemmän sitä, että kirja oli Pohjoismaisen neuvoston kirjallisuuspalkinnon ehdokkaana.

Mazzarellan kirjan palkitseminen on nostanut keskustelupuheenvuoroissa esiin tarpeen saada suomen kielellä hyviä, suurelle yleisölle suunnattuja luonnontieteellisiä kirjoja. Siihen viittaa myös **Matti Saarnisto** *Tieteessä tapahtuu* -lehden pääkirjoituksessa. Lehdessämme on Vuoden tiedekirja -raadin jäsenen **Maaria Lingon** arvio Mazzarellan palkitusta teoksesta. (IH)

MUUTOKSIA OPPINEIDEN YHTEISÖSSÄ

Suomalaisen Tiedeakatemian uudeksi esimieheksi on valittu 9.4.2008 Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden professori **Arto Mustajoki** ja varaesimieheksi immunologian professori **Sirpa Jalkanen** Turun yliopistosta. Uusiksi kunniajäseniksi on kutsuttu neljä täysinpalvellutta professoria: **Paavo Seppänen, Eeva Tapio, Anna-Leena Siikala** ja **Jarmo Visakorpi**. Tapio ja Siikala ovat Tiedeakatemian ensimmäiset naiskunniajäsenet. Helsingin yliopistomuseo Arppeanumissa avattiin huhtikuun alussa Tiedeakatemian 100-vuotisjuhlan kunniaksi kaksi näyttelyä, joista ”Geotieteellisiä tutkimusmatkoja 100 vuoden ajalta” esitellään tämän lehden seuraavassa numerossa. (IH)

Ilari Hetemäki ja Reetta Kettunen

Oikaisu

Artikkelissani ”Aivojen tutkimus TKK:ssa” *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (1/2008) kerroin, että TKK:n spin off -yritys Neuromagin perustaja olisi **Toivo Katila**. Neuromagin kuitenkin perustivat kylmälaboratorion johtajan **Olli Lounasmaan** johdolla tutkijat **Antti Ahonen, Riitta Hari, Matti Hämäläinen, Matti Kajola** ja **Jukka Knuutila**. TKK:n AMI-keskuksen uusin voimakas 3T-magneetti taas ostettiin ulkoa sen sijaan, että se olisi rakennettu TKK:ssa.

Eeva Pitkälä